

Nizami Gəncəvi ədəbiyyatşünaslığında və sənətdə**Nizami Gəncəvi poeziyası Mir Cəlalın nəzəri şərhində****Şirindil Alishanli**

Filologiya elmləri doktoru

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, Azərbaycan.

E-mail: shirindil_alishanov@yahoo.com

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 24.10.2021; qəbul edilib – 04.11.2021**Giriş / Introduction**

Klassik ədəbi irs öz ədəbişərtlərini təyin edən, bəşəri mənəvi sərvətə çevrilən ədəbi-estetik meyarları baxımından tarixin ictimai-sosial mahiyyəti ilə fərqlənən hər mərhələsində nəzəri fikrin “sınağına” çəkilir. Ədəbi-nəzəri fikir də bu məqamda klassikanın müstəvisində imtahan verməli olur. Bu gedişətdə klassika nəzəri fikrin yanlış “təhlil və dəyərləndirmə arsenalına” xitam verir, ədəbiyyatşünaslığın obyektiv elmi prinsiplərə əsaslanan təcrübəsi zəminində yeni ideya-bədii qatları ilə dövryyəyə gəlir. Xüsusən böyük klassiklərin yubiley tədbirləri çərçivəsində ortaya çıxan yazıların əksəriyyəti məlum elmi araşdırmaların publisist şərhindən çox da uzağa getmədiyi məqamlarda böyük klassiklər haqqında tarixi ədəbi-nəzəri sözün yenidən oxunmasına, onun öz missiyasının davam və inkişaf səciyyəsinə nəzər yetirmək zərurəti yaranır. Bizim elə klassik ədəbiyyatşünas alimlərimiz var ki, onların ədəbi irsimizin tədqiq təcrübəsi müxtəlif istiqamətli elmi araşdırmaların əsasını qoymuşdur. Mir Cəlalın klassikləri oxuma və dəyərləndirmə dərsləri M.F.Axundzadə, F.Köçəri, M.Ə.Rəsulzadə, H.Zeynallı, Ə.Abid, F.Qasımlı, H.Hüseynov, S.Vurğun, M.Cəfər, C.Cəfərov və Y.Qarayevin bizə ərməğan etdiyi zəngin elmi sərvətin tərkib hissəsidir. Mir Cəlal müəllimin Nizami, Füzuli, M.Cəlil, S.Vurğun və digər sənət korifeyləri haqqında tədqiqlərinin yaşarlığı onun sənətin estetik meyarlarına əsaslanmasından irəli gəlir. Mir Cəlalın Nizami Gəncəvi haqqında tədqiqləri ədəbiyyatın daxili inkişaf məntiqinə əsaslanır. Bu məqamda xatırlatmaq istərdim ki, bizim ədəbiyyatşünaslıq tariximizdə bədii məntiq, bədii paralellik kateqoriyalarını başlığa çıxardan, onun bədii-estetik funksiyasını Nizami və Füzuli irsində müəyyən edən məhz Mir Cəlal olmuşdur.

Əsas hissə / Main Part

Mir Cəlal müəllimin Nizami Gəncəvi haqqında yazdığı “Nizami və Füzuli”, “Nizaminin müsbat obrazları”, “Yeddi gözəl”dəki hekayələr haqqında”, “Məhəbbət dastanı”, “Əsrlərdən gələn dostluq səsi” kimi məqalələri onun milli klassik irs haqqında nəzəri konsepsiyasının tərkib hissəsidir. Bu konsepsiyanın mərkəzində klassikanın milli bədii düşüncənin tarixi kimi oxumaq və şərh etmək missiyası dayanır. Mir Cəlal Nizami və Füzuli sənətini bəşəri sərvətə çevirən amilləri bədii gerçəkliyin dərin qatlarında axtarır. Ədəbiyyatşünaslıq tariximizdə “Nizami və Füzuli” əsərinin nəzəri-metodoloji əhəmiyyəti zaman keçdikcə daha praktik elmi tutum qazanır. Ötən əsrin 70-ci illərində tarixi ədəbi gedişəti poetik sistemlərin, poetik kateqoriyaların müstəvisində öyrənməyin tarixi təcrübəsi yenidən dövryyəyə gəldi. Böyük ədəbiyyatşünas A.Veselovskinin tarixi poetika sahəsindəki araşdırmalarının vaxtı ilə kənarında qalmış nümunələrinin nəşri bu gün də davam etməkdədir. Son yarım əsrin ciddi ədəbi-nəzəri faktları bir daha sübut etdi ki, milli ədəbiyyatın nailiyyətlərinin dünya arenasına çıxışı məhz müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq vasitəsilə

həyata keçirmək mümkündür. Belə tədqiqat üsulu hər bir ədəbiyyatın milli tərəfləri ilə bərabər, bəşəri tutumunu da üzə çıxartmağa yardımçı olur.

Nizami Gəncəvi poeziyasının milli müəyyənliyi ətrafında mübahisələr vaxtaşırı ortaya atılır. Nizami poeziyasının milli müəyyənliyini tədqiq etməyə cəhd göstərən bəzi tədqiqatçıların sənətin bədii təkamül mahiyyətinə varmadan formal amillərə əsasən rəy demələri yaşarlı olmur. Bu baxımdan Mir Cəlalın “Nizami və Füzuli” əsəri çağdaş ədəbiyyatşünaslığın öyrənməli olduğu mənbələrdəndir. Ədəbi inkişafın mahiyyətini, poeziyanın məzmun və estetik tutumunun təkamülünü mətnin ən dərin qatlarında gizlənməmiş bədii sirləri zəminində öyrənən, müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq prinsipləri ilə nəzəri səpgidə yazılmış nadir əsərlərdən biri Mir Cəlalın “Nizami və Füzuli”sidir. Mir Cəlal müəllimin mətnlə işləmək məharəti, klassik poeziyanın ən incə mətləblərini duymaq istədiyi bu əsərdə heyratəmiz şəkildə üzə çıxır. Bu əsərin çağdaş ədəbi-nəzəri prosesdə yaşamaq səlahiyyətini ehtiva edən hansı mətləblərdir? Birinci növbədə tədqiqatçının yüksək zövq sahibi olması, nəzəri təfəkküründə elmi və bədii qatların qovuşmasıdır. Nizami və Füzuli kimi dahilərə kongenial olmaq, onların sənətini dərk edib dəyərləndirmək hər araşdırıcıya nəşib olmur. Digər tərəfdən, Mir Cəlal müəllim fars dilini mükəmməl bilirdi, bu dildə yazılmış mötəbər ədəbi abidələri, başqa sözlə poetik ənənələrə bələd idi.

Mir Cəlal müəllim digər tədqiqatlarında olduğu kimi bu əsərində də elmi-nəzəri ədəbiyyata nadir hallarda mürciət edir, müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq imkanları haqqında da söhbət açır. Nizami və Füzuli irsinin müqayisəli təhlilində ədəbiyyatşünas alimin sənəti duymaq fəhmi, intuitiv başlanğıc ona keçir və müqayisəli ədəbiyyatşünaslığın nadir nümunələrindən biri ortaya çıxır. Ədəbi-tarixi prosesdə Nizami sənətinin, Nizami poetik kateqoriyalarının inkişaf və davamını Füzuli poeziyası müstəvisində ayarı göstərən bir əsər kimi bu tədqiqat ədəbi fikir tarixinin dinamikasını öyrənməyin ən səmərəli yolu kimi bu gün də öz metodoloji məxəz kimi əhəmiyyətini saxlayır. Mir Cəlal yazırdı: “Ədəbiyyat tariximizdə Füzuli qədər Nizami ilə bağlı olan ikinci şair tapmaq çətindir”. O, bu teziyi Füzuli poeziyasında Nizami ənənələrini forma-məsnəvi, bəhr, bədii məntiq, bədii paralellizm, didaktika, bədii təsvir sistemi müstəvisində təhlil edir.

Mir Cəlal müəllim Füzuli sənətinin söykəndiyi ədəbi-elmi qaynaqlara dərinləndirən bələd idi və qeyd edirdi ki, “Füzuli öz sələflərindən üçünün adını xüsusi hörmətlə xatırlayı, onların sənətinə daha yüksək qiymət verir. Bunlardan biri ərəb şairi Əbu Nəvas, biri özbək ədəbiyyatının banisi Əlişir Nəvai, üçüncüsü də Şeyx Nizami Gəncəvidir”.

Mir Cəlal Nizami və Füzulinin “Leyli və Məcnun” poemalarının müqayisəli təhlilinə vəznə başlayır. “Böyük şair (Füzuli – Ş.A.), eyni zamanda ustadının təcrübəsinə göz yummamışdır, təsadüfi deyil ki, Füzuli Nizaminin şeir bəhrini (məful-məfaülün-faülün) qəbul etmişdir. Bu vəznə demək olar ki, bütün “Leyli və Məcnun” müəllifləri saxlamışlar. Çünki bu vəznə maraqlı eşq macərəsinin inkişaf etdirilməsi, əhvalatın səlis davamı üçün ən uyğun, ən yüngül bəhərdir”.

Mir Cəlal Nizami və Füzuli sənəti üzərində müşahidələri zamanı belə bir prinsipə əsaslanır ki, “Füzuli şeirinin xüsusiyyətinə yaxşı bələd olmaq üçün, şairin istinad etdiyi zəngin ədəbi mirası mütləq hesaba almaq lazımdır”. Leyli və Məcnunun vəsfi, söz, onun ictimai, sosial və bədii mahiyyəti, poeziyanın qüdrəti, eşqin poetik ifadəsi, baharın və payızın təsviri ilə bağlı paralellər Mir Cəlalın klassikləri tədqiq etməkdə əsasını qoyduğu, bu gündə yaşayan təhlil üsuludur. Belə təhlil üsulu Şərq poetik ənənələrini, ədəbi kanonlar və onların çərçivəsindən çıxmaq hünerini, bədii təsvir sistemindəki oxşar və fərqli cəhətləri görmək, dəyərləndirmək – bütün bunlar ilk baxışda adi görünən, lakin tədqiqatçının elmi-nəzəri imkanlarını təsdiq edən amillərdir. Nizami və Füzuli irsində söz və eşq verilən elmi və fərqlərdən Mir Cəlalın mövqeyi bu məfhumların paralel şərhində daha mükəmməldir və Nizami və Füzulidə söz əlaqi mahiyyətindən başqa daha geniş ictimai-fəlsəfi tutum qazanır və buna verilən şərh də digər tədqiqatlardakı yozumlardan fərqlənir. “Demək lazımdır ki, Nizamidə olduğu kimi, Füzulidə də bu mövzunun məzmun və mənası geniş götürülmüşdür. Yəni burada söhbət yalnız az və ya çox danışmaqdan, adi sözdən yox, sənətkarlıqdan, bədii söz ustalığından gedir. Hər iki şairdə şeir, bədii söz, təbin, ilhamın məhsulu olan söz inciləri qiymətləndirilir. Əksinə, boş, mənasız, hüdudsuz, çərçivəsiz sözün, nəzmin lüzumsuz olduğu təsdiq edilir”.

Nizaminin milli poetik gedişatə təsirini Füzuli ilə müqayisə zamanı Mir Cəlal müəllim xalq ədəbiyyatından süzlüb gələn bədii paralellərin Nizami poeziyasında kəsb etdiyi ictimai məzmunu xüsusi qeyd edir və paralellərdəki “məfhumların daxili, məzmun vəhdəti, bədii məntiqin inkişafı nəzərdə tutulmuşdur”. Bu ənənənin Nizamidən sonra Füzuli və Füzulidən sonrakı şairlərin davam etdirdiklərini, “lakin hələ heç bir şairimiz Nizami və Füzuli paralelləri və kontrastları yüksəkliyində və incəliyində nümunələr yarada bilməmişlər”. Tədqiqatçı bu tezislərini “Yeddi gözəl” əsərindən gətirdiyi nümunələrlə əsaslandırır. Nizami və Füzuli sənətindəki “yaxınlığı və qohumluğu” hər iki şairin ədəbiyyata, poeziyaya baxışlarındakı üst-üstə düşən estetik meyarlar əsasında şərh edir.

Peyzaj, bədii portret kimi kateqoriyaların müqayisəli təhlili zamanı hər iki dahinin bu anlayış zəminində psixoloji ovqat yaratmaq, obrazın məna və durumunu ifadə etmək baxımından bədii fikir tariximizdəki xidmətlərini üzə çıxardır. Təbiət təsvirinin Nizami və Füzuli poeziyasındakı estetik tutumunu, onun ictimai məzmunu ilə kəşifən təriflərini tədqiqatçı incəliklərinə qədər verir. “Əhvalatın inkişafında zaman və məkana münasib olaraq yazılan öləri təsvirlərdən başqa, Nizami gecəni, gündüzi, şəhəri, baharı və s. xüsusi və mükəmməl bir şəkildə təsvir etmişdir (“Leyli və Məcnun”, “Həft peykər”, “Xosrov və Şirin”). Eyni ənənəni biz Füzulidə də görürük. Füzulinin səhəri tərif edən iki qəzəli vardır. Bu qəzələrdə şair səhəri eşq, məhəbbət hissələri ilə bağlayır. Onun əhəmiyyətini və gözəlliyini də bu nöqtəyi-nəzərdən izah edir. Nizaminin “Xosrov və Şirin” əsərində ancaq sübhü təsvir edən başqa bir parçanı əlaq. Nizami sübhün tərifini təbiət, coğrafi elementlərdən çox, ictimai həyat, insan hiss və fikirləri ilə bağlayır”.

Ötən əsrin 40-cı illərində Nizami Gəncəvi poeziyasının tədqiqi, filoloji və bədii tərcüməsi sahəsində böyük yaradıcılıq işlərinin gətirdiyi bir vaxtda Nizamiyə həsr olunmuş hakimi ideoloji sistemin qəlibləri çərçivəsində yazılmış tədqiqatların əksəri arxiv materialına çevrildi. Nizami sənətinin milli folklor qaynaqları, poetikası, bədii sənətkarlığının tarixi ədəbi gedişatdə yerini araşdıran əsərlər isə Nizamişünaslıq məktəbinin istiqamətlərini müəyyən etdi. Mir Cəlalın “Nizami və Füzuli”, “Məhəbbət dastanı”, “Yeddi gözəl”dəki hekayələr haqqında” araşdırmaları ədəbi-nəzəri fikrin yarım əsrdən artıq inkişaf mərhələlərinin hər birində öz elmi nüfuzunu saxlamışdır.

Nizamişünaslığın problemlərindən biri kimi onun dili, şəcərəsi, milli kimliyi haqqında mübahisələr, müzakirələr bu gün də davam etməkdədir. Mir Cəlal müəllim bu problemin şərhində M.Ə.Rəsulzadə, H.Araslı kimi alimlərlə eyni mövqedən çıxış edir və bunun tarixi-ədəbi prosesin xarakterik cəhəti kimi şərhini verir. Nizaminin farsca yazmasının obyektiv tarixi-mədəni səbəblərini hələ yarım əsr bundan qabaq tutarlı dəlillərlə izah edən milli ədəbiyyatşünaslığın irəli sürdüyü konsepsiya Avropa xalqlarının da tarixi taleyində özgə dildə yazmaq məcburiyyətinin mövcudluğunu iqrar edən, dünya ədəbiyyatı anlamının tarixi reallığa keçməsi prosesini maarifçilik və romantizm epoxalarının bədii-fəlsəfi fikri kontekstində təhlil edən nüfuzlu tədqiqatlar bir daha təsdiq edir ki, Nizami, Xaqani, Məhsəti kimi klassiklərin fars dilində yazması onların milli kimliyini inkar etmir. Roma imperiyasında latın, Şimali Afrika və Yaxın Şərqdə ərəb, Uzaq Şərqi bir çox ölkələrində klassik çin, Cənubi Asiyada sanskut hakimi olmuşdur.

Mir Cəlal Nizaminin və Füzulinin dilindən danışarkən qeyd edirdi ki, “Nizami şeir məktəbini davam və inkişaf etdirməkdə, Füzulini ilhamlandıran mühüm amillərdən biri də dil məsələsidir. Füzuli bütün başqa azərbaycanlılar kimi, Nizaminin fars dilində yazmağa məcbur olmasına acımış və heyfəsilənmişdir”. Nizaminin Azərbaycan folkloru, yazılı ədəbiyyatı ilə bağlılığı, başqa sözlə onun poeziyasının türk düşüncəsinin bəhrəsi olduğu ilə əlaqədar Mir Cəlalın dostu və həmkarı H.Araslı Türkiyəyə səfər xatirələrində yazırdı: “...Türk alimləri... Öz sualları ilə Nizaminin türk şairi olması məsələsi üzərində daha artıq dayanmağını istəyirdilər. Mən cavabında bu məsələni misallarla, Nizaminin çox zaman azərbaycanca düşünüb farsca yazdığını və bu beyləri fars şərhçilərinin başa düşmədiyini, hər azərbaycanlıya məlum olan belə ifadələrin hətta Əbdürrəhman Cami kimi böyük bir sənətkara da qaralıq qaldığını söylədim. Çünki Cami “Xəmsə”yə yazdığı şərhində Nizaminin 350 beytini başa düşmədiyini və qiymət günü böyük ustadın ətəyindən tutub o beylərin mənasını izah etməyi xahiş edəcəyini demişdir. Bu beylərin

çoxu hər bir azərbaycanlı üçün aydın olan, xalq həyatından, məişət və folklorundan irəli gələn ifadələrdir”.

Nizaminin türk şairi olduğunu ötən əsrin 40-cı illərində M.Ə.Rəsulzadə, Həmid Araslı, Səməd Vurğun və Mir Cəlal eyni metodoloji mövqedən araşdırırlar. Tədqiqatçıların bir qrupu mətnin poetik strukturunu, poetik leksikanın semantikasına əsaslanır, digərləri isə bədii düşüncənin milli yaddaş tutumuna, onun milli ədəbi tarixi prosesdə təkamülünə istinad edirdilər. Mir Cəlalın klassik irs, o cümlədən Nizami Gəncəvi və Füzuli irsi üzərindəki müşahidələrində elə məqamlar var ki, bu klassiklərin yaşayış yaratdıqları tarixi ədəbi gerçəkliyin mahiyyətini doğru anlamada müasir araşdırıcılar üçün ciddi elmi məxəzdir. Füzulinin öz dövrünün ədəbi-estetik meyarlarındakı konservatizmə etirazını M.Cəlal həssas alim duyumu və şərişəsi ilə izah edirdi. Ərəb və fars tərkibli ifadələrlə yüklənmiş şeirlərinin nədən yazılması haqqındakı aşağıdakı mülahizələr o dövrün ədəbi zövq və sənət, onun dili haqqında meyarları anlamaq üçün açardır: “Füzuli, bu üslubu (dövrünün qəliz ərəb-fars tərkibli şeiri nəzərdə tutulur – Ş.A.) gözəl, mükəmməl bilsə də, bunun dalınca getməmişdir. Yəni qəlizliyə qaçmağa çalışmamışdır. Belə nümunələri məhz ona görə yazmışdır ki, zamanəsində “yüksək və müzəyyən” sayılan ibarət və ifadələri fars-ərəb şairlərinin pis bilmədiyini isbat etsin”.

Tarixi şəxsiyyətlərin poetik obrazı, folklor motivlərinin, dastan və rəvayətlərin əsərin əsas ideyasını ifadə etməkdə bədii-estetik funksiyasının rolunu Mir Cəlal əsasən “Yeddi gözəl” əsərinin təhlili ilə şərh edir. “Yeddi gözəl” poemasının ədəbi-tarixi qaynaqlarına bələddliyi eyni mövzuya Firdovsi və Nizaminin yaşamasındakı kəşifən və fərqli cəhətləri təhlil edir. Firdovsi və Nizaminin Bəhram obrazlarındakı yaxınlığı bu tarixi şəxsiyyətin ağıllı, bacarıqlı, ləyaqətli şah kimi təsviridir. “Lakin bu təsvirlər yalnız bədii forması ilə deyil, ideya-məzmun cəhətcə ayırılır. ... Əgər Firdovsində Bəhram İran tarixi, milli xüsusiyyət çərçivəsində verilmişdirsə, Nizamidə bu obraz ən çox ümumi, bəşəri bir sima olmuşdur”.

Mir Cəlalı ən çox düşündürən Nizaminin bu poemasının ictimai siqləti, bəşəri ideyalar çarçısı olmasdır. Nizaminin Bəhram obrazının fonunda “ideal bir ictimai həyat” yaratması, bu ideyaların bir-birindən fərqli hekayələrdə təsvir olunan əlaqəli, ictimai-fəlsəfi detallarla ayınlanması şairin bədii fikir tarixindəki böyük xidməti kimi dəyərləndirilir. Nizaminin tarixi hadisəni, tarixi şəxsiyyəti öz bəşəri ideallarının bədii ifadəsinə çevirməsi mənasında alimin aşağıdakı elmi ümumləşdirməsi əsərin ideya-poetik təhlilinə əsaslanır: “Nizaminin yaratdığı Bəhram tarixi şəxsiyyət deyil, ümumiləşdirilmiş bədii bir obrazdır. Onun keçdiyi yol bir şahın tərcümeyi-halı deyil, böyük şairin yaratdığı ictimai məzmunlu, xarakterlər ilə zəngin bir bədii süjetdir”.

Mir Cəlal “Yeddi gözəl”dəki hekayələr haqqında” məqaləsində də bu poemanın ideyası ilə poetik strukturundakı bir-birini tamamlayan məqamlar təhlil olunur. Bu hekayələrin hər birinin məzmununu sadə, hamı üçün anlaşılıq bir dildə şərh etməsi əsas məqsədə, Nizaminin bəşəri, humanist ideyalar çarçısı olduğu sübut etməyə yönəlir. Nizaminin bədii ifadə sisteminin öz zamanasının ictimai, ədəbi-bədii gerçəkliyinə paralel olmasını Mir Cəlal “Yeddi gözəl”lə Şərq ədəbi ənənələrini vəhdətdə öyrənir və belə qənaətə gəlir ki, “Bütün Şərq poemalarında, Nizaminin başqa poemalarında olduğu kimi, “Yeddi gözəl”də də əhvalat müxtəlif və əlvan səhnə və zəminlərdə inkişaf etdirilir. Burada real ictimai münasibət olan məişət, məhəbbət, müharibə, siyasət ələmi ilə yaşayış əfsanə, möcüzə, xəyalət səhnələri də verilmişdir. Bunlar bir-birindən ayrı yox, üzvi bir surətdə verilmişdir ki, bu da tarixən dövrün ictimai şüuruna tamam uyğun və münasib idi”.

Mir Cəlal “Yeddi gözəl”dəki say, rəng simvollarının daşdığı məzmunun “əsərin bel sütunu” ilə daxili bağlılığını ilk dəfə yaradıcılığın bədii psixoloji qatı kimi təhlil etməklə poemanın poetik strukturunun orijinallığını, tarixi ədəbi qaynaqlardan gələn motivlərin yeni, dihaşyanə yozumunu meydana qoyur. Ümumiyyətlə, Mir Cəlalın Nizami Gəncəvi haqqında tədqiqatlarında poetik kateqoriyalar əsas yer tutur və belə təhlil üsulu onun poetik sisteminin qaynaqlarını öyrənməyin səmərəli yolu kimi indi də özünü təsdiq edir.

Mir Cəlalın “Leyli və Məcnun” poemasının tərcüməsinə həsr etdiyi və “Vətən uğrunda” jurnalının 1942-ci il 9-cu sayında çap olunmuş “Məhəbbət dastanı” məqaləsi həm Nizaminin bu

əsərinin ictimai-fəlsəfi mahiyyəti haqqında irəli sürülən mülahizələrin bu gündə yaşarlığı, həm də tərcüməyə və tərcüməçiyə verilən dəyərin obyektivliyi ilə diqqət çəkir. Mir Cəlal müəllim farsca gözəl bildiyi kimi, yüksək bədii zövq sahibi idi. O, Məcnun obrazının ictimai-mənəvi mahiyyətini 40-cı illərin sosioloji dəyərlərindən fərqli bir elmi intonasıya və estetik baxış bucağından təhlil etmişdir. Onun Məcnun obrazı barədə fikirləri elmi aforizm kimi səslənir. “Şairin (Nizaminin – Ş.A.) fikrini məşğul edən, ömrü boyu düşündüyü ictimai məsələləri bir şeir dili ilə demək, zəmanəsində cəhdiyi ağır mənəvi iztirablari söyləmək üçün dastan Nizaminin əlində ən yaxşı vasitə olmuşdur. ...Məcnunun eşq günəşi ilə işıqlanan mənəvi aləmi isə çox böyükdür”.

Səməd Vurğunun tərcüməçilik fəaliyyəti haqqında çox yazılıb. Lakin “Leyli və Məcnun”un tərcüməsi haqqında xalq arasında, ədəbi-elmi ictimaiyyət içərisində yekdil rəy belə olub: “Səməd Vurğun Nizaminin “Leyli və Məcnun”u doğma dilinə qovuşdurdu. Mir Cəlal müəllim Səməd Vurğun sənətinin yüksək dəyərini verən, Vurğun şeirinin vurğunu olmuşdur. Mir Cəlal yığcam bir məqalədə fars mətninə dəridən bələd olmaqla yanaşı, poetik tərcümənin də səviyyəsini sərrast müəyyən etmişdir: “Bu tərcümənin gözəlliyi orasındadır ki, Səməd Nizami şeirinin canını, onun incəliyini, bədii alovunu saxlaya bilmişdir. 800 il bundan əvvəlki qədim mətnədən əruzü hecaya çevirmək, Nizami kimi 10 min misranı başdan-ayağa eyni bir ölçüdə (6-5-11) davam etdirmək, hətta orijinalın stilistik məziyyətini – kontrastları, paralelləri saxlamaq tərcüməçidən böyük sənətkarlıq məharəti və davamlı əmək istər. ...Bu misraların (Məcnunla bağlı – Ş.A.) qüvvəti orasındadır ki, həm Nizami sənəti, həm Səməd Vurğun sənəti görünür”.

Nəticə / Conclusion

Nizami Gəncəvi poeziyasının yüksək əxlaqi-mənəvi dəyərləri daim Mir Cəlalın nəzərində olmuşdur. O, tədqiqatlarında olduğu kimi pedaqoji fəaliyyəti dövründə də Nizami irsini öz tələbələrinə öyrətmiş, təsadüfi deyil ki, uşaqlar və gənclər üçün Nizami poeziyasından seçmə mətnlər hazırlamışdır. “Fitmə”, “Xeyr və Şər”, “İki rəssam”, “İlin fəsilləri”, “Kərpickəsən” kimi mətnlər Nizami irsinin təbliği, dərki baxımından bu gün də dəyərlidir. Mir Cəlal bu mətnləri bir yazıçı kimi işləmiş, onun hər yaşdan olan oxucu üçün anlaşılqı olmasına nail olmuşdur. Təəssüf ki, bu əsnə indi davam etmir. Halbuki bu mətnlər klassiklərimizi öyrətməyin və sevdirməyin əyani təcrübəsidir.

XX əsr ədəbi-nəzəri fikrimizin klassiklərindən olan Mir Cəlal öz əsərləri ilə tarixi-mənəvi sərəvərlərimizlə müasirliyi qovuşdurmaqda bir alim, yazıçı və pedaqoq kimi öz missiyasını davam etdirməkdədir.